

vključenih avtorjev in njihovih razprav s številnimi referencami. Čeprav je malo konkretnih predlogov za aplikacijo Truhlarjeve misli pri sodobnem oznanjevanju, je mogoče iz že napisanega sklepati, da bi v času, ko je težko govoriti o veri in o Bogu, prav Truhlar s svojo duhovnostjo zmožgal nagovoriti tiste, ki iščejo v »preddverju« Cerkve. Zato ta zbirka razmišljanj lahko pripomore k večji nav-

zočnosti duhovnosti v sodobni slovenski teološki misli in morda k odprtju možnosti za nadaljnje raziskovanje tega pomembnega misleca iz naše polpretekle zgodovine, saj bi mogla prek duhovnega in pesniškega izkustva pokazati na vrata h Kristusu tudi tistim, ki slutijo božji nagovor, a ga ne prepoznajo.

Janez Vodičar

Larry Wolff. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press, 1994. XIV in 419 str. ISBN-13: 978-0804727020.

Prihodnje leto bo minilo dvajset let od objave vplivne, a v Sloveniji malo znane knjige o »iznajdbi Vzhodne Evrope«. V tej znanstveni raziskavi osvetljuje zgodovinar Larry Wolff filozofske, religiozološke in kulturološke vidike o tem, kako je nastajal izraz Vzhodna Evropa. Prebujanje zanimanja za to klasično dele je še posebno primerno, saj akademski in drugi krogi precej nenatančno in včasih zavajajoče uporabljajo geografske izraze, kakor so »Zahodni Balkan« ali »Vzhodna Evropa«, »Srednja Evropa« in »Zahodna« Evropa. Medtem ko sama struktura Wolffove knjige morda v polnosti ne podpira njegove teze, da je »Vzhodna Evropa« intelektualni izum Zahoda, si zasluži knjiga pomembno mesto v akademskih razpravah in v učnih načrtih. To še posebno velja za znanstvena področja, ki uporabljajo politično, eklesiološko in zgodovinsko terminologijo »Vzhodne Evrope«.

Knjiga »Inventing Eastern Europe« analitično predstavi glavne miselne okvire, prek katerih je um evropskega razsvetljenstva poskušal razumeti vzhodne sosedne, ki so do tedaj pomenili temu umu uganko. Kakor izraz »um razsvetljenstva« v naslovu nakazuje, področje avtorjevega raziskovanja ni Vzhodna Evropa, temveč njen zahodni sosed. Wolff trdi, da je Vzhodna Evropa kulturna konstrukcija in intelektualna iznajdba razsvetljenstva (prim. str. 356). Po njegovem so »Vzhodno Evropo« iznašli razsvetljeni filozofi, sama ideja »Vzhodne Evrope« pa naj bi prišla iz Voltairovih filozofskih razprav.

Wolffova študija je pomemben dodatek k žanru, ki ga imenujemo iznajdba tradicije. Prek analize smernic in pristranskosti razsvetljenstva pokaže Wolff na zgodovinski zasuk glede razumevanja razmejnitve evropske celine. Od renesanse dalje je meja med barbarstvom in civilizacijo potekala med severom in jugom. Razsvetljenstvo je izumilo novo os: to je fiktivna in razumarska razdelitev med Vzhodom in Zahodom.

Prepričljiva teza o iznajdbi Vzhoda pomeni enega pomembnejših prispev-

kov te knjige. Proces tega izumiteljstva tudi danes opominja učenjake, da prevečkrat poudarjena delitev na Vzhod in Zahod morda ni proizvod resničnih razlik med Vzhodno in Zahodno Evropo, ampak intelektualni predsodek. Wolffove analize prvotnih virov namreč pokažejo, kako so »razsvetljeni« zahodnjaki mislili, da so na Vzhodu odkrili civilizacijo, drugačno od svoje, in iznašli novo mejo.

Razmejevanje med Vzhodom in Zahodom kaže tudi na samooklicano superiornost Zahoda in na domnevno zastostalost Vzhoda. Wolff nazorno prikaže, kako so pripadniki novih znanosti in npravi, ki so nastopile s tradicijo razsvetljenstva, prevzeli pobudo o klasifikaciji Vzhodne Evrope. V poglavju 2, na primer, preučuje avtor zapiske znanih potopiscev 18. stoletja, kakor so de Ségur, Casanova in drugi. Ti ljudje so pogosto pisali o vzhodnjakih pod prizmo vedenjskih skrajnosti glede spolnih navad, suženjstva in telesnega kaznovanja. Wolffove izčrpne analize ponazorijo, da so ti potopisci razmišljali o vzhodnjaški oliki kot o povsem barbarski in necivilizirani. Skrbne analize pa prikažejo tudi to, da so razsvetljeni pisci pogosto pripisovali razliko med Vzhodom in Zahodom predpostavkam, ki temeljijo na razlikah v jeziku, narodnosti in rasi. Toda Wolff se ne ustavi samo pri potopisih. Njegova študija korespondence Voltaira in Rousseauja v poglavjih 5 in 6 pokaže, da celo vélika filozofa ponujata soroden »razsvetljeni« pogled na novo percepcijo o delitvi. Voltaire in Rousseau sta mišljenja, da nazadnjaška Vzhodna Evropa želi in mora dohiteti ideje razsvetljenstva.

Za ta študijski doprinos si zasluži Wolff veliko pohvale. Poleg zgodovinske analize je njegova študija časovno aktu-

alna. Po tem, ko so konec 20. stoletja padle nekatere razmejitvene linije v Evropi, Wolffova knjiga prepričljivo opominja bralca na varljivost privlačnih geopolitičnih nalepk: široka raba terminov na primer, kakor sta Churchillova »železna zavesa« ali Huntingtonova »civilizacijska delitev«, so izraz intelektualnega nategovanja pojmov. Takšne nalepke v glavnem izumljajo pripadniki civilizacij z večvrednostim kompleksom. Medtem ko se takšna poimenovanja navdihujejo pri razsvetljenstvu, hkrati opredeljujejo in omejujejo ne samo geografskih resničnosti, ampak tudi področja kulture, zgodovine, politike in vere.

Kljub prepričljivim trditvam pa Wolffov glavni argument ostaja nepopoln.

Prvič, Wolff ne prikaže alternativnih pogledov, ki bi mogli ovreči njegovo tezo. Razen analize o jezuitu Boškoviću, ki je kot znanstvenik, filozof in poznavalec povezoval tako vzhodna kakor zahodna družbena okolja, Wolff ne prikaže alternative svoji teoriji o zahodnjaškem izumu Vzhodne Evrope. To je še posebno moteče, ker govorimo pri njegovi tezi o znanstveni teoriji, ki bi bralce morala opremiti z protargumenti. Omenimo enega: kaj, če je bila Vzhodna Evropa izumljena veliko prej, z vzhodno-zahodno delitvijo krščanstva na primer?

Drugič, bralec ostaja praznih rok glede enega bistvenih projektov razsvetljenstva, to je sekularizacije in ekonomske teorije. Glede sekularizacije – pri raziskovanju ustvarjanja delitev avtor ne more zaobiti raznolikosti v razumevanju vzhodnih in zahodnih Cerkev pri vprašanju dvoma, vere in razuma. Glede ekonomske teorije – če bi bila Vzhodna Evropa res kreacija razsvetljenstva, bi moral Wolff prikazati zahodno dojetje vzhodne industrije, trga dela,

transporta dobrin in kmetijstva. Kako je, na primer, mogoče spregledati silne trgovske zveze med tako imenovanim zahodom in vzhodom? Avtor se študijsko sploh ne loti preučevanja zahodnih ekonomistov ali trgovcev – kakor da za Vzhod ne bi niti vedeli. Namesto tega bralca preplavi z zanimivimi, toda skrupulozno podrobnimi poročili potovanj, z zemljevidi in z listinami – na račun osredotočanja na glavno tezo, to je: na percepcijo zahodnjakov o Vzhodu. Še več, zahodno izkušnjo evropskega Vzhoda avtor predstavi tako barvito, da je težko slediti glavni tezi knjige, ki govori o zahodnih nazorih in ne toliko o Vzhodni Evropi kot takšni.

Kljub tem pomanjkljivostim pomeni Wolfova študija pravo zakladnico raznih potopisov, filozofskih esejev, dopisovanj in poročil. Knjiga ponuja celosten pogled na pisanje o »Vzhodni« Evropi z gledišča 18. stoletja. Poleg te zgodovin-

ske vrednosti ponuja knjiga kritičen pogled na sodobno geopolitično in terminološko dojetje sveta. Taksonomija družbenih fenomenov in krajev ni zgolj stvar konvencionalnega postopka poimenovanja. Nekakšna samoumevna pravica do poimenovanja vse prepogosto upravičuje vprašljive zahteve »razsvetljenega uma« po prevladi nad manj vrednimi.

Wolfova knjiga opozarja po strokovni plati, da so lahko tudi popolne geopolitične kategorije »izdelane kot eksperimentalno področje, ki daje proste roke družbenim teorijam in političnim sanjarjenjem« (359). Jasna zgodovinska analiza geopolitičnega definiranja ostaja torej ključno in nujno akademsko orodje ne le za zgodovinarje in geografje, temveč tudi za politologe, za teologe in za druge znanstvenike.

Peter Rožič